

Özdemir, Fatih ve Türker Özkan (2020). "Türkiye'de Ulusal Kimlik İnşası ve Siyasi Parti Kimlikleri". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 21, S. 38, s. 525-563.

DOI: 10.21550/sosbilder.591332

Araştırma Makalesi

TÜRKİYE'DE ULUSAL KİMLİK İNŞASI VE SİYASİ PARTİ KİMLİKLERİ

Fatih ÖZDEMİR*
Türker ÖZKAN**

Gönderim Tarihi: Temmuz 2019

Kabul Tarihi: Aralık 2019

ÖZET

Makalenin amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarından günümüze kadar olan dönemde, Türkiye'deki ulusal kimlikleşme sürecine odaklanmak ve aydınlar ya da siyasi parti liderlerinin ulusal kimliği nasıl şekillendirebildiğinin altını çizmektir. Zamanın ihtiyaçlarına paralel olarak, ulusal kimlik inşasında Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi farklı yaklaşımlar benimsenmiş ve vatandaşlık, din ya da etnik köken-temelli söylemler insanları birarada tutmak amacıyla kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminde ise siyasi parti liderleri kendi partilerinin değerleriyle uyumlu olarak ulusal kimliği tanımlamış ve ulusal kimlikleşme sürecine etki etmiştir. Kısa bir dönemde gerçekleşen bu gelişmeler, Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcut ulusal kimliğinin hem etno-kültürel hem sivil kimlikleşme özellikleri içermesine neden olmuştur. Bu ikilik ulusal kimliği kırılğan hale getirmekte ve "Türk" ve "Türkiyeli" kavramlarına ilişkin tartışmaya ve etnik/dini azınlık grupların Türkiye toplumuna uyum sağlayamamasına neden olmaktadır. Bu makale Türkiye Cumhuriyeti ulusal kimlikleşme süreci, siyasi parti kimlikleri, siyasi partiler arası ilişkiler ve güncel sosyo-politik gelişmelerle ilgilenen kişiler için önemli bir kaynak niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: ulusal kimlik, etno-kültürel kimlik, sivil kimlik, siyasi parti kimliği, siyasi ortam

* Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, psyfatihozdemir@gmail.com

** Prof. Dr., Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, ozturker@metu.edu.tr

National Identity Construction and Political Party Identities in Turkey

ABSTRACT

The purpose of the article is to focus on national identity formation process in Turkey from the last years of the Ottoman Empire to the present day, and to underline how intellectuals or political party leaders shape the national identity. Parallel to the needs of the time, different approaches as Ottomanism, Islamism and Turkism were adopted in national identity construction, and citizenship, religion or ethnic origin-based discourses were used to keep people together. In the Republican period, political party leaders defined the national identity in line with the values of their own political parties, and influenced the national identity formation process. These developments which happened in a short time led to the inclusion of both ethno-cultural and civil features into the Republic of Turkey's current national identity. This duality makes national identity fragile, and causes the debate on "Turkish" and "citizen of the Republic of Turkey" concepts, and the integration problems of ethnic/religious minority groups into the society in Turkey. This article is an important resource for people who are interested in the national identity formation process of the Republic of Turkey, political party identities, inter-political party relations, and current socio-political developments.

Key words: *national identity, ethno-cultural identity, civil identity, political party identity, political environment*

Bireylerin sosyal dünyayı nasıl algıladığı, kendi konumlarını sosyal bağlamda nasıl kavramsallaştırdığı ve bu algısal konumlandırmaya bağlı olarak kişiler arası ya da gruplar arası ilişkilerini nasıl düzenlediği gibi konuları anlamlandırmak amacıyla sosyal bilimler bireysel ve grup-temelli kimlikleşme süreçlerine odaklanmış ve bu süreçleri rasyonalize etmek amacıyla farklı kuramsal yaklaşımlar sunmuştur. Sosyal grup üyeliğine dayanan bilişsel ve duygusal bağlılık hali ve bu bağlılıktan edindiği bilgi kişinin benlik kavramını şekillendirmekte ve "ben kimim ya da biz kimiz" sorularını yanıtlamasına yardımcı olmaktadır. Ancak önemli nokta şudur ki sosyal kimlikler görece değişmez ya da sabit gibi algılansa da müdahale ya da

şekillendirmeye oldukça açıktır. Bu makalede ise Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarından günümüze kadar olan süreçte, Türkiye’deki ulusal kimlikleşme süreci üzerinde durulmuş ve aydınlar ya da siyasi parti liderlerinin bir sosyal kimlik biçimi olan ulusal kimliği nasıl şekillendirebildiğinin altı çizilmeye çalışılmıştır.

1. Ulusal Kimlik

Ulusal kimlik geniş ve karmaşık bir sosyal kimlik biçimi olarak değerlendirilmekte (Cingöz Ulu 2008) ve sosyal sınıflandırma, sosyal özdeşleşme, sosyal karşılaştırma ve grup-temelli farklılaştırma gibi sosyal kimlik oluşumunun temel süreçleri ulusal kimlik kavramı tanımında görülmektedir. Guibernau (2007) ulusal kimliği, aynı ulusa ait olma inancına dayanan ve o ulusu diğer uluslardan farklı kılan özelliklerin çoğunu içeren ortak bir duyarlılık olarak tanımlamıştır. Smith (1991) ise ulusal kimliğin temel boyutları olarak ortak toprak, tarihi anılar, halk kültürü, yasal haklar, yükümlülükler ve ekonomiyi önermiştir. Ulusal kimliğin bu boyutları sayesinde üyeler “kim olduklarını”, “diğer uluslarla olan ilişkilerini” ve “kendi ulusları için neyin önemli olduğunu” sosyal bağlamda anlamlandırmaktadır. Örneğin, bazı çalışmalar etno-kültürel ulusal kimliğin sivil ulusal kimliğe kıyasla daha baskın olduğu toplumlarda üyelerin kendi ulusuyla özdeşleşme ve diğer uluslara ilişkin önyargılı olma hallerinin daha kuvvetli olduğunu bulgulamıştır (Billiet vd. 2003; Pehrson vd. 2009).

Ulusalçılık ve ulus arasındaki ilişki tavuk-yumurta paradoksuna benzese de, eşitlik ve özgürlük düşünceleri, kapitalizm, modernleşme ve sanayileşme gibi tarihsel gelişmeler toplumların sosyal dönüşümünü tetiklemiş ve insanlar yeni siyasi otorite türleri arayışına girmiştir. İkincil olarak, instrumentalist görüşe göre ulusal kimlik politik bir yöne sahiptir ve bu nedenledir ki uluslararası faktörler, iç çatışmalar ve toplumdaki liderler ve aydınlar ulusal kimlik oluşumunu etkileyebilmektedir (Saideman 2002). 18. yüzyılın sonlarında, Fransız

ve Amerikan devrimleri dünyanın politik yapısını etkilemiş, modern ulus-devlet oluşumunu başlatmış ve ulus, devlet ve ulus-devlet kavramlarına popülerlik kazandırmıştır. Ergül’ün çalışmasında belirtildiği gibi (2009) ulus, çoğunlukla aynı bölgede yaşayan, aynı sosyal, kültürel ve tarihi özellikleri paylaşan, aynı dili kullanan ve kendilerini bu topluluğun bir üyesi olarak gören insan nüfusu olarak tanımlanmaktadır. Ek olarak, bazı uluslar kendilerini tanımlamak amacıyla etnik, dini ve coğrafi boyutları kullanmaktadır. Devlet ise tüm ulusu ve ulusun çıkarlarını temsil etmek üzere üyeler tarafından seçilen bir grup insanın oluşturduğu, toplumun idari organı olarak betimlenmektedir. Bu kişilerin seçimler yoluyla onaylanması, modern ulus-devleti diktatörlük ve monarşilerden ayıran en temel farklılıklardan biri olmuştur. Ulus-devlet ise belirli bir bölgede egemen bir devlet ya da bağımsız bir siyasi birime sahip, ulusun politik olarak örgütlenmiş halidir. Üyeler vatandaşlık haklarına ve yükümlülüklerine göre davranmaktadır. Ulus-devletin birleştirici özellikleri ulusal kimliği şekillendirmektedir.

Ulusun yapısını ve ulusal kimliğin içeriğini belirleyen “Alman ya da İtalyan tipi” ve “İngiliz ya da Fransız tipi” gibi farklı milliyetçilik yaklaşımları bulunmaktadır (Kadioğlu 1996). Türk ve Türkiyeli (Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı) kavramları arasındaki tartışma bu yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Alman/İtalyan tipi milliyetçilik ırksal, etnik ve dini özelliklere bağlı olarak ulus üyelerinin homojenliğinin ve organik ulusun önemini vurgulamaktadır. Bu durum etno-kültürel ulusal kimlikleri kuvvetlendirmektedir. Alman Romantikleri ulus üyelerini etnik köken, din, kan, ortak dil, gelenekler, kültürel tarih ve coğrafyayla birbirine bağlı organik bir aile olarak tanımlamaktadır.

İngiliz/Fransız milliyetçiliği ise bir ulusa ait olma kavramını kişilerin sahip olduğu ırksal, etnik, dini ve kültürel özelliklerden ziyade kişilerin arzu ve duygularıyla açıklamaktadır. Başka bir ifadeyle kişinin

ulusa bağlanma hali, birlikte yaşama arzusu, kolektif dayanışma çabası, ulusun çıkarlarını koruma isteği, ulus-yanlısı fedakârlıklarda bulunma eğilimi ve evde olma hissi ulusun bir üyesi olmak için yeterlidir. Bu milliyetçilik tipi vatandaş ve devlet arasındaki hak ve yükümlülük temelli ilişkiye odaklanmakta ve ulusun egemenliği ve birliği için bireyin önemini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım ise sivil ulusal kimlikleri oluşturmaktadır.

Ulusal kimlik dinamik olarak inşa edilmiş bir kavramdır ve zamanın ihtiyaçlarıyla uyumlu olarak yeniden yapılandırılabilir (Gellner 2006; Reicher vd. 2001). Ulusal kimliğin içeriği ise ulus-devlet tipine ve üyeleri bir arada tutmak için kullanılan birleştirme stratejisine göre değişmektedir. Bu nedenle bir ulus-devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin doğası (Saklı 2011) açıklığa kavuşturulmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti örneğinde etno-kültürel ve sivil ulusal kimlikler sıfır toplamlı bir süreklilikte değerlendirilememektedir. Türkiye vatandaşlığı resmi ifadelerde sivil kavramlarla tanımlanmış olsa da, Türkiye milliyetçiliğinde hem etno-kültürel hem sivil özellikler hala fark edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin ulusal kimlik oluşumunu anlamak için Osmanlı İmparatorluğu’ndan günümüze kadar uzanan süreç ve tarihsel arka plan dikkate alınmalıdır.

2. Türkiye Cumhuriyeti Ulusal Kimliğinin Oluşumu

2.1. Osmanlı İmparatorluğunun Son Yılları ve Kimlik

19. yüzyılda artan ulusalcı görüşler, sınırları içerisinde çok sayıda farklı etnik, dini ve kültürel grubu barındıran Osmanlı İmparatorluğu’nun otoritesini olumsuz etkilemiş ve özerklik, özgürlük ve egemenlik düşünceleri azınlık gruplar arasında kuvvetlenmiştir. Mevcut birleştirici kimlikler ise azınlıkların Osmanlı’yla olan bağıni korumada yeterli olamamıştır. Bulgarlar, Sırlar, Yunanlar, Ermeniler ve Araplar gibi bazı gruplar arasında yayılan etnik milliyetçilikler, Balkan Savaşları (1912-1913) ve I. Dünya Savaşı (1914-1918) din-ü

devlet anlayışının (sultanlar dâhil, tüm insanların din ve devlet yararına davranması) ve millet sisteminin (etnik grupların dini kimliklerine göre konumlandırılması) birleştirici üst kimlik fonksiyonunu kaybettiğini göstermiştir (Altınay 2004; Ergül 2009). Kolektif bilinci geliştirmek ve Osmanlı’nın yıkılmasını önlemek için Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi farklı kimlik yaklaşımları aydınlar ve bazı gruplar tarafından önerilmiştir.

İlk olarak, Tanzimat’la birlikte Osmanlıcılık gündeme gelmiş, tüm etnik ve dini grupların aynı hak ve yükümlülöklere sahip olduğu çok-kültürlü bir ulus-devlet oluşturma eğilimi kuvvetlenmiş ve grupların etnik ve dini özelliklerinden ziyade ulusal irade, eşitlik ve özgürlük kavramları vurgulanmıştır (Akçura 1991). Fakat etnik azınlıkların bağımsızlık arzusu, özgürlük hareketleri ve Avrupa’da Alman tipi milliyetçilik akımının etkinliği sebebiyle Osmanlıcılık, imparatorluğu kurtarma meşruiyetini kaybetmiştir (Akçura 1991).

İslamcılık ise kişileri birleştirmek amacıyla desteklenen bir diğer yaklaşımdır. Özellikle Namık Kemal, Ali Suavi, Şinasi ve Ziya Paşa gibi Genç Osmanlılar Osmanlı İmparatorluğu’nun devamlılığını İslamiyet ve Müslüman cemaatte görmüş ve Batının Fransız tipi milliyetçiliğinin Doğu’ya uygun olmadığını savunmuştur (Akçura 1991). Fakat I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı’nın Cihad çağrısına rağmen Müslüman toplumların Osmanlı’nın yanında gayrimüslimlere karşı savaşmaması, hatta Arap toplumların bağımsızlık arzusuyla İngiltere’nin yanında savaşa girmesi İslamcılık anlayışının işlevsizliğini göstermiş ve modern İslam devleti hayalini sekteye uğratmıştır. Yine de, İslami inançlar ve dini bağılılıklar Türkiye’nin mevcut ulusal kimliği üzerinde hala etkilidir. Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti 1937 anayasasıyla kendini laik bir ulus devleti olarak tanımlamış olsa da, günümüde Anadolu halkının kim olduğu sorusu Türkiye vatandaşlarının çoğunluğu ve siyasi liderler tarafından İslami özellikler kullanılarak yanıtlanmaktadır. İslamiyet toplumun büyük bir kısmı tarafından

Türkiye kimliğinin temel yapıtaşlarından biri olarak kabul edilmektedir (Özdemir 2013).

İslamcıların başarısızlığından sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasını önlemeyi hedefleyen milliyetçi fikirler etnik kökenle ilişkilendirilmiş, fakat dinin etkisi gözardı edilmemiştir. Osmanlı’nın son yıllarında etnik köken ve din Osmanlı kimliğini tanımlamak için kullanılan iki temel boyut olmuştur. Yanısıra Türk dili de birleştirici bir faktör olarak önerilmiştir. Kimlik oluşum sürecinde “Muslûman Türkler” ve “Türkçe konuşan Müslûman Türkler” kavramlarının kullanılma sebebi budur. Ünlü Türk yazarlardan biri olan Ömer Seyfettin Osmanlılık’tan ziyade etnik köken ve dine dayalı ulusal kimliğin birleştirici bir faktör olarak önemini vurgulamıştır.

Büyük toprakların kaybı sebebiyle Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura gibi Türk aydınlar odaklarını imparatorluğun topraklarının korunmasından yeni bir Türk ulus-devletinin kurulmasına çevirmişler ve bütün Müslûmanlardan ya da Osmanlılardan ziyade Anadolu Türklerine odaklanmışlardır. Türkçülük önemli bir referans noktası haline gelmiştir. Akçura (1991) Türk milletinde etnik kökenin önemini vurgulamış ve İslamiyeti Türkleri bir arada tutan ikincil bir faktör olarak tanımlamıştır. Akçura ayrıca etnik köken olmadan dinin sosyal ve politik etkinliğini sürdürmeyeceğini savunmuştur.

Bu kısa giriş Osmanlı İmparatorluğu döneminde kişileri birleştirmek amacıyla aydınlar tarafından farklı yaklaşımların kullanıldığını, farklı ulusal kimliklerin inşa edildiğini ve ulusal kimlik anlamının zaman içerisinde değiştiğini göstermektedir. Daha önce belirtildiği gibi, 1937 anayasasıyla Türkiye Cumhuriyeti, ulusal kimliği etnik ve dini özelliklerden sıyrarak tanımlamıştır. Modernleşme ve sekülerleşme arzuları sebebiyle toplumu birleştirmek için sivil, dilsel ve politik özellikler tercih edilmiş ve resmi belgelerde sivil ulusal kimlik vurgusu yapılmıştır. Devletin resmi bildirimlerine rağmen, etno-kültürel

ve sivil ulusal kimlikler arasındaki ikilem hala tartışma konusudur. Bu sebeple makalenin ilerleyen bölümünde Türkiye Cumhuriyeti’nin ulusal kimliği ve kimliğin etno-kültürel ve sivil özellikleri vurgulanmıştır.

2.2. Türkiye Cumhuriyeti’nin Ulusal Kimliğine Bakış

Osmanlı İmparatorluğu döneminde insanları birarada tutmak amacıyla desteklenen yaklaşımlar Türkiye Cumhuriyeti’nin ulusal kimliğine ilişkin ipuçları sağlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin mevcut anayasasında (1982, 10. madde) ırk, etnik köken, din, dil, cinsiyet ve siyasi görüş ayrımı yapılmaksızın tüm kişiler için eşit vatandaşlık hakları vurgulanmakta ve sivil toplumsal yapı desteklenmektedir. Ayrıca sivil ulusal kimliğin diğer temel özellikleri (Fransız tipi, kişinin ulusa bağlılığı, ulusun birliği ve devamlılığı için her bir bireyin önemli olduğu, vb.) vurgulanmış ve hem vatandaşın hem devletin karşılıklı hak ve yükümlülükleri netleştirilmiştir. Fakat etno-kültürel ulusal kimlik (Alman tipi) özellikleri de anayasanın bazı maddelerinde mevcuttur. Örneğin 3. madde, devletin resmi dilinin “Türkçe” ve milli marşının etnik ve dini söylemler içeren “İstiklal Marşı” olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bazı maddeler “Türkiyeli” kelimesinden ziyade “Türk” kelimesini kullanmaktadır. Anlaşılan şudur ki Türkiye Cumhuriyeti ulusal kimliği ve anayasası hem Fransız tipi hem Alman tipi kimlikleşme özelliklerini içermektedir. Bu ikilik ulusal kimliği kırılğan hale getirmekte ve sosyo-politik alanda bazı sorunlara neden olmaktadır.

Türkiye milliyetçiliğinin hem etno-kültürel hem sivil özellikler içerdiği bir gerçektir. Kurtuluş Savaşı sırasında Mustafa Kemal, Türk kelimesinden ziyade sıklıkla Türkiye ulusu kavramını kullanmış ve Kürt, Laz ve Çerkez gibi Türkiye’de yaşayan tüm etnik grupları sürece dâhil etmeyi hedeflemiştir. Fakat 1923’ten sonra bu yaklaşım devletin resmi beyanlarında değişiklik göstermiştir (Oran 1993). Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında etnik ve dini azınlıklar konusu sorunlu bir

durum haline gelmiştir (Yeğen 2007). İslami söylemler Kurtuluş Savaşı yıllarında kişileri düşmana karşı motive etmek amacıyla kullanılmış olmasına rağmen, Cumhuriyetin kurucuları sekülerleşme arzuları nedeniyle dinin toplumdaki etkisini azaltmaya çalışmıştır. Fakat bu sefer de etnik ve dilsel özelliklere odaklanılmış ve etnik Türk milliyetçiliği devlet desteğiyle etkisini artırmıştır (Altınay 2004).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk kültürünün ırk-temelli özelliklerini vurgulamak, dünya medeniyet tarihi sahnesinde Türk ırkını ve dilini yüceltmek ve Türkler ve Anadolu toprakları arasındaki bağı kuvvetlendirmek amacıyla Türk tarihi 1930larda yeniden yazılmıştır (Altınay 2004). Türk Tarihinin Ana Hatları, Türk Tarih Tezi, Güneş-Dil Tezi ve Tarih isimli ders kitapları Türk ırkının dünya arenasında üstünlüğünü vurgulamak amacıyla Atatürk’ün desteğiyle yayımlanmıştır. Örneğin Tarih ders kitabında Türkler “tarih ve tarih öncesi dönemlerde farklı devletler, medeniyetler ve toplumlar ortaya çıkaran üstün bir ırkın üyeleri” olarak tanımlanmış (Altınay 2004) ve bu ders kitapları yıllarca okullarda kullanılmıştır.

Türkiye milliyetçiliği ve ulusal kimlikteki bu ikilik primordiyal ve instrumentalist görüşlerle açıklanabilir. Ulusal kimliği primordiyallar doğal, sabit, kültürel ve paylaşılan tarih-temelli bir yapı olarak görürken instrumentalistler kişileri birarada tutmak ve sosyal davranışları manipüle etmek amacıyla liderler ve aydınlar tarafından oluşturulmuş küme olarak değerlendirmektedir (Saideman 2002). Türkiye’de ise ulusal kimlik bu kavramlar arasında bir yere düşmektedir. Diğer bir ifadeyle Türkiye Cumhuriyeti’nin ulusal kimliği hem doğal bileşenleri hem liderlerin yönlendirmelerini içermektedir. Türk tarihinin yeniden yazılma çalışmalarına ek olarak, 1920’ler ve 1930’lar arasında Kemalist rejimin Türkiye’nin ulusal kimliği üzerindeki müdahalesi instrumentalistlerin görüşüne iyi bir örnektir: Cumhuriyet’i Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayırıştırmak, Osmanlı’nın sahip olduğu “Avrupa’nın hasta adamı” imajından sıyrılmak ve bağımsızlık gibi

ortak bir amaç etrafında ve zor şartlarda insanları birarada tutmak amacıyla Türkiye’nin ulusal kimliği manipüle edilmiştir.

Etnik ve dini özellikler hala sivil ulusal kimliğin arkasında saklanmaktadır. Bu ikilik nedeniyle insanlar Türkiye vatandaşı olmak ve Türk ulusunun bir üyesi olmak arasında katı sınırlar algılayabilmektedir. İnsanların çoğu Türk kimliğinin Türkiye’de yaşayan diğer etnik gruplar üzerindeki üstünlüğünü ve hâkimiyetini desteklemekte ve militarist özellikler, İslam-temelli inançlar ve muhafazakâr kurallar gibi Türk kimliğinin algılanan özelliklerini ve Türklüğü yüceltmektedir (Özdemir 2013). Ayrıca Türklük, devlet tarafından Türkiye Cumhuriyeti’nin kutsal bir bileşeni olarak korunmaktadır. Türklük ve Türkiye vatandaşı olmak algısal olarak eşit kabul edilmemekte ve Türkiye’deki askeri düzenden milli eğitim sistemine kadar Türklük-temelli söylemlerin üstünlüğü fark edilmektedir.

Makalenin ilerleyen kısmında ise Türkiye’nin ulusal kimliği içerisindeki siyasi parti kimlikleri (alt-sosyal kimlikler) üzerinde durulmaktadır. Kasım-2015 parlamento seçimleriyle Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) temsil hakkına sahip siyasi partilerin kimliklerine odaklanılmış ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Halkların Demokratik Partisi (HDP) ya da Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) destekçisi olmanın anlamı netleştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca daha net bir bakış açısı sağlamak amacıyla Türkiye’deki mevcut siyasi ortama ve siyasi partiler arası ilişkilere değinilmiştir.

3. Ulusal Kimlik İçerisindeki Siyasi Parti Kimlikleri

Sosyal sınıflar ve sosyal kimlikler sadece geniş sosyal grubun mevcut özelliklerini yansıtmamaktadır; ayrıca kişiler daha iyi bir geleceğe sahip olmak ve kolektif hareketliliği sağlamak amacıyla biraraya gelmekte, toplum içerisinde alt-kategoriler oluşturmakta ve

alternatif değerler ve normlar üretmektedir (Reicher 2004; Reicher vd. 2001). Ulusal kimlik içerisindeki farklı siyasi parti kimlikleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Siyasi parti liderleri, kendi partilerinin değer ve amaçlarına bağlı olarak belirgin grup kimlikleri oluşturma ve toplumun mevcut koşullarını bu değerlerle uyumlu bir şekilde iyileştireceklerine ilişkin mesajlar verme eğilimindedir. Ayrıca bu liderler kendi grup kimliklerini diğer gruplar (diğer siyasi partiler) üzerinden “biz” ve “onlar” söylemleriyle inşa etmekte, dış-grup üyelerinin davranışlarını normatif bulmayarak bu grupları marjinalleştirmekte ve dış-grupların olumsuz etkilerine rağmen toplumun çıkarlarını koruyacaklarını vurgulamaktadır. Türkiye’deki siyasi partilerin kimlikleri incelenirken bu eğilim tartışılacaktır.

Liderler kendilerini ve siyasi partilerini ulusun temsilcisi olarak konumlandırmakta ve siyasi parti kimliğini ulusal kimlikle ilişkilendirmektedir. Bu sebeple liderlerin, ulusal kimliği kendi bakışaçlarıyla algıladıkları ve kendi siyasi parti değerleriyle tanımladıkları söylenebilir. Tablo 1’de makale kapsamında kimlik değerlendirmesi yapılacak siyasi partilerin son altı parlamento seçimlerinde aldıkları oy oranları ve meclisteki sandalye sayıları verilmektedir.

Tablo 1. Son Altı Parlamento Seçimleriyle TBMM’de Temsil Edilen Siyasi Partiler

Siyasi Partiler	24	1	7	12	22	3
	Haziran 2018	Kasım 2015	Haziran 2015	Haziran 2011	Temmuz 2007	Kasım 2002
	a (b)	a (b)	a (b)	a (b)	a (b)	a (b)
AKP	42.56 (295)	49.5 (317)	40.8 (258)	49.8 (327)	46.7 (341)	34.3 (365)
CHP	22.65 (146)	25.3 (134)	24.9 (132)	25.9 (135)	20.8 (112)	19.4 (177)
HDP	11.70 (67)	10.7 (59)	13.1 (80)	-----	-----	-----
MHP	11.10 (49)	11.9 (40)	16.2 (80)	13 (53)	14.3 (71)	-----
Bağımsızlar	-----	-----	-----	6.6 (35)	5.2 (26)	1 (8)
Toplam	% 88.01 (557)*	% 97.4 (550)	% 95 (550)	% 95.3 (550)	% 87 (550)	% 54.7 (550)

Not. a = parlamento seçimlerinde oy oranı; b = meclisteki sandalye sayısı. Mecliste siyasi parti olarak temsil edilme barajı % 10’dur. Veri, Yüksek Seçim Kurulu’nun veritabanından alınmıştır (Yüksek Seçim Kurulu 2017; 2018). *Meclisteki sandalye sayısı 24 Haziran 2018 seçimlerinde 600 olmuştur. İYİ Parti bu seçimlerde 43 sandalye kazanmıştır, fakat İYİ Parti mevcut çalışmanın odak noktasında değildir.

3.1. AKP’nin Siyasi Parti Kimliği: AKP Destekçisi Olmak

AKP kendini muhafazakâr-demokrat siyasi bir parti olarak tanımlamakta ve parti kurucularının çoğunun muhafazakâr ve İslam-temelli partilerle organik bağları olduğu bilinmektedir. Parti programına göre AKP, sağ-kanat siyasi görüşü temsil etmekte ve (i) devletin laikleşmesi, (ii) sosyal devlet anlayışı, (iii) etnik köken, cinsiyeti, inanç ve siyasi görüş ayrımı yapılmaksızın eşit vatandaşlık hakları, (iv) sivil milliyetçilik, (v) insan hakları ve özgürlüklere saygı ve (vi) demokrasi-temelli devlet politikaları gibi modern demokratik değerleri savunmaktadır. Bir başka ifadeyle AKP İslami ve geleneksel değer ve normlar içerisinde demokratik uygulamaları gerçekleştirme

eğilimindedir. Parti kendini Türkiye’nin birlik ve beraberliğinin koruyucusu olarak konumlandırmakta ve parti programını “Allah’ın yardımıyla her şey bizimle daha iyi olacak” ifadesiyle sonlandırmaktadır (AKP programı n.d.).

Siyasi parti programına göre, millet iradesi her şeyin üzerinde tutulmalı ve insan hakları, özgürlük, tüm etnik ve dini gruplara saygı gibi demokratik değerler korunmalıdır. Fakat AKP yönetiminde Türkiye şartları değerlendirildiğinde, tüm vatandaşların geleceğini çoğunluğun belirlediği ve toplumu çoğunluk kararlarının domine ettiği söylenebilir. 2007 (% 68.95 EVET; % 31.05 HAYIR), 2010 (% 57.88 EVET; % 42.12 HAYIR) ve 2017 (% 51.41 EVET; % 48.59 HAYIR) anayasa referandumları bu duruma örnek olarak gösterilmektedir (Yüksek Seçim Kurulu 2017).

Son yıllarda muhafazakâr ve dini yönler Türkiye toplumunda etkisini giderek artırmıştır. Karakaş Kökce’nin tez çalışmasına göre (2010), artan muhafazakârlığın nedenleri, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında gerçekleştirilen modernleşme sürecinde aranabilir. Türkiye’de entelektüeller ve aydınlar tarafından, yukarıdan aşağıya (top-down) mekanizmalarla halka dayatılan modernleşme süreci nedeniyle merkez ve çevre arasında büyük bir boşluk oluşmuştur. Bu süreçte merkez, çevreyi domine etmeye çalışmış ve bazı etnik, dini ve ekonomik gruplar siyasi ve sosyal karar mekanizmalarının dışında bırakılmıştır. Örneğin Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet İslamcılığı Türk milliyetçiliğiyle değiştirme eğiliminde olmuştur. Kemalist sistem ve modernleşme projesi Türk toplumunda yeni bir batılı değer sistemi oluşturmayı amaçlamıştır. Laiklik, modernleşme ve batılılaşma arzuları sebebiyle dini gruplar laik ve Kemalist rejime ilişkin bir tehdit olarak algılanmış ve toplum nezdinde marjinalleştirilerek kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Bu çabaya rağmen Kemalist rejim İslami ve geleneksel değer sisteminin toplumdaki etkisini azaltamamıştır.

Toplum tarafından içselleştirilen İslami inançlar ve geleneksel değerler İslam-yanlısı partilerin Türkiye siyasetindeki etkisini güçlendirmiştir. Askeri darbeler ve İslam-yanlısı siyasi partilerin kapatılmasına rağmen 1991 seçimlerinden günümüze kadar İslamcı hareketin oy oranı yükselmeye devam etmiştir. Özellikle Necmettin Erbakan, dini hareketin geleceğinde önemli bir role sahip olmuştur. Kendisini merkezden ziyade Türkiye’nin geleneksel değerleri ve çevreyle özdeşleştirmiştir. Erbakan ve Sünni-İslamcı ve muhafazakâr Refah Partisi 1995 seçimlerinde parlamentonun galip partisi olarak oy oranını artırmış ve bu sonuç sekular ve İslam-yanlısı ideolojiler arasındaki çatışmayı kuvvetlendirmiştir. Refah Partisi, batılılaşma arzusuna karşı çıkararak İslamcı ekonomiyi ve söylemleri desteklemiştir (Yıldız 2003). İslam-yanlısı söylemler Erbakan’ın konuşmalarının önemli bir kısmını oluşturmuş ve Batılı siyasi ve ekonomik örgütlerin çoğunu İslam-karşıtı Hristiyan oluşumlar olarak tanımlamıştır. Bu eğilim ve geleneksel değerlere bağlılık halkın Refah Partisi’ne olan desteğini artırmıştır. Fakat hem Refah Partisi hem bu partinin mirasçısı olan Fazilet Partisi seküler ve laik prensiplere karşı algılanan eylemleri sebebiyle Anayasa Mahkemesi tarafında kapatılmıştır.

2001 yılında AKP, Fazilet Partisi’nin reformcu destekçileri tarafından kurulmuş ve 2002 seçimlerinde oyların çoğunu (% 34.6) almıştır. AKP kendini batı-karşıtı, aşırı İslamcı veya muhafazakâr tanımlamak gibi daha önceki muhafazakâr partilerin yaptığı hataları yapmaktan kaçınmış ve ılımlı söylemler kullanarak İslamcılık ve laiklik arasındaki dengeyi korumaya çalışmıştır. AKP’nin eski lideri ve Türkiye Cumhuriyeti’nin mevcut başkanı olan Erdoğan “biz ve diğerleri” metaforunu kullanırken, “diğerleri” kavramını demokrasi düşmanı ve eski Türkiye’nin destekçileri olarak tanımlamaktadır (Güneş 2014). Eski Türkiye kavramı ise tek partili CHP dönemini, askeri darbeleri ve aydınlarla halk arasındaki kopukluğu içermektedir. AKP liderleri laiklik ve demokrasinin önemini vurgulasalar dahi laiklik-

yanlıları tarafından Cumhuriyetin geleceğine bir tehdit olarak algılanmaktadır (Hale vd. 2010).

AKP’nin muhafazakâr demokrat kimliğiyle ilişkili olarak modernleşme, evrensellik ve değişim kavramlarının anlamları netleştirilmelidir. AKP’nin modernleşme anlayışı geleneksel değerleri dışlamamakta, evrensellik yaklaşımı yerel özelliklere önem vermekte ve değişim anlayışı devrimcilikten ziyade ilerici ve reformist yönler taşımaktadır (Akdoğan 2004). AKP dini inançları yaşamın ve insanlığın önemli bir parçası olarak değerlendirirken laiklik ve demokrasiyi önceki İslamcı siyasi partilere kıyasla daha fazla desteklemektedir. Yine de Erdoğan ve AKP, politikalarını İslam-yanlısı söylemlerle meşrulaştırmaktadır (Yeni Şafak 2014). Ayrıca AKP’nin kürtaj tartışmaları, kadının aile, iş hayatı ve toplumdaki konumu, karma cinsiyetli öğrenci evleri, alkol kullanımı, aile-içi şiddet ve kadın cinayetlerine ilişkin söylemleri siyasi partinin İslamcı ve geleneksel cinsiyet rollerine dayanan kimliğini yansıtmaktadır. Tablo 1’de görülebileceği üzere Türkiye, 2002 seçimlerinden bu yana AKP tarafından yönetilmektedir.

3.2. CHP’nin Siyasi Parti Kimliği: CHP Destekçisi Olmak

CHP siyasi yelpazenin sol kanadını temsil etmekte ve laiklik, halkçılık, eşitlik, insan hak ve özgürlüklerini koruma ve ayrımcılık-karşıtlığı gibi demokratik değerlerle hareket eden sosyal-demokrat bir parti olarak kendini tanımlamaktadır (CHP programı n.d). Ayrıca CHP Atatürk’ün reformlarına bağlı kalarak (Kemalist ideoloji: cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılapçılık) siyasi parti kimliğini şekillendirmektedir. Cumhuriyetçilik egemenliğin kaynağını kökenine bakılmaksızın tüm insanları kapsayan milli iradeyle ilişkilendirmektedir. Cumhuriyet gücünü vatandaşların eşitliği, birliği ve bütünlüğünden almaktadır. CHP’nin milliyetçilik anlayışı dilsel, etnik, ırksal, dini, mezhepsel ve bölgesel özelliklerden

ziyade siyasi bilinç, dayanışma ve vatandaşlık bağlarına dayanmaktadır. Ayrıca CHP, sosyal demokrat yönü sebebiyle, herhangi bir grubun ekonomik ya da sosyal olarak dezavantajlı bir grup üzerindeki hâkimiyetini reddetmekte ve sivil milliyetçiliği vurgulamaktadır. Halkçılık ilkesi baskın sosyal grupların önceliğini ortadan kaldırmakta ve siyasi meşruiyetin kaynağını ulus iradesinde görmektedir. Devletçilik ilkesi ise demokratik anayasal devlet düzenini ve bütün vatandaşlar için eşit kaynak dağılımını önermektedir; bu kaynak dağılımı tüm insanların yararına olmalıdır. Laiklik ilkesi devlet işlerini dinden ayırarak sekülerizmin önemini vurgulamakta ve inanç özgürlüğü ve tüm dini gruplara yönelik saygının ulusun birliği ve devamlılığı açısından gerekli olduğunu belirtmektedir. Son olarak inkılapçılık ilkesine göre devlet, zamanın gerekliliklerini takip etmeli, yeni fikirlere açık olmalı ve modern değerlerle uyumlu olarak sorunlara yaklaşmalıdır.

CHP 1923’te Cumhuriyetin ilk siyasi partisi olarak Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulmuş, 1923-1950 yıllarında Türkiye’yi yönetmiş ve Kemalist ideolojiyle uyumlu seküler ve modern bir ulus kurmayı hedeflemiştir. Özellikle Cumhuriyetin ilk on yılında, insanları birleştirmek için Türk milliyetçiliği kullanılmıştır. İslam ve dini inançlar sekülerleşme ve modernleşme arzularının kontrolü altında kalmış ve İslam aydınlar ve çoğu CHP destekçisi tarafından modernist reformlara yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır (Gürsoy 2012). Bu nedenle İslamın sosyal ve kültürel hayattaki izleri azaltılmaya çalışılmıştır. Örneğin ilk olarak 1924 yılında halifelik kaldırılmıştır. Ek olarak eğitim sistemi Tevhid-i Tedrisat Kanunu’yla dinin etkisinden arındırılmış ve tüm eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı altında birleştirilmiştir. Aynı yıl dini kurumların faaliyetlerini kontrol etmek amacıyla Diyanet İşleri Müdürlüğü kurulmuştur. 1926 yılında ise İslam ve şeriat-temelli yasalar yerine Medeni Kanun kabul edilmiştir. Ayrıca İtalyan ve Almanların Ceza ve Ticaret Kanunu Türkiye’ye

uyarlanmıştır. 1928 yılında “İslamiyet devletin dinidir” ifadesi anayasadan çıkartılmış ve 1937 yılında devlet açıkça laik olarak tanımlanmıştır. Bu değişimler dinin aile, siyaset, ekonomi ve toplum üzerindeki rolünü sınırlandırmıştır.

Laiklik eğiliminin yanısıra CHP yönetimindeki tek partili siyasi dönemde, hem etno-kültürel hem sivil özellikler içeren Türkiye milliyetçiliği hâkim olmuştur. Bir diğer ifadeyle CHP sivil milliyetçiliğin ve sivil ulusal kimliğin önemini vurgularken Türklerin ırksal özelliklerini yüceltme eğiliminde olmuştur. Bu yaklaşım Türkiye’nin ulusal kimliği için bir ikilik yaratmış ve diğer etnik gruplar üzerinde bir baskı oluşturmuştur (Yeğen 2007).

1950 yılında ise Demokrat Parti ve lideri Adnan Menderes CHP’nin tek-parti yönetimini sonlandırmış ve ülkeyi 1960 yılına kadar yönetmiştir. Demokrat Parti İslami uygulamalara daha yüksek bir tolerans göstermiş ve CHP karşıtlarının desteğini kazanmıştır. 1945 ve 1970 yılları arasında İslam-yanlısı söylemler ve dini hareketler Türkiye’nin siyasi gündemini meşgul etmiştir. 1960 yılında CHP ve Demokrat Parti arasındaki çatışma kuvvetlenmiş ve Demokrat Parti yönetimi baskıcı bir rejime dönüşmüştür. Kuvvetlenen çatışma ortamı ve baskıcı rejim sebebiyle ordu askeri darbeyle yönetimi devralmış ve Demokrat Parti kapatılmıştır.

1961 seçimlerinde CHP, oy çoğunluğunu küçük bir farkla kazanmış ve Adalet Partisi ikinci parti olmuştur. Merkez-sağ ve muhafazakâr siyasi görüşü desteklemek amacıyla 1961 yılında kurulan Adalet Partisi, Demokrat Parti’nin devamı olarak tanımlanabilir, çünkü Demokrat Parti’nin çoğu üyesi Adalet Partisi’ne katılmıştır. Adalet Partisi 1965, 1969, 1973 ve 1977 seçimlerinde dönemin en etkili siyasi partilerinden biri olmuştur. Fakat artan terör faaliyetleri, siyasi istikrarsızlık, ekonomik sorunlar ve sağcı ve solcu gruplar arası çatışmalar sebebiyle ordu, 1980 yılında kontrolü tekrar ele almış ve

hem Adalet Partisi hem CHP askeri darbeyle kapatılmıştır. Askeri darbeyle kapatılan partilerin yeniden açılmasını sağlayan ve 1992 yılında kabul edilen yasaya kadar CHP, siyasi faaliyetlerini durdurmak durumunda kalmıştır. Tablo 1’de belirtildiği üzere 2002 seçimlerinden bu yana CHP, AKP’ye karşı ana muhalefet partisi olarak konumlanmaktadır.

3.3. HDP’nin Siyasi Parti Kimliği: HDP Destekçisi Olmak

HDP sol-kanat siyasi değerlerle kendini ilişkilendirmiş, eşitlikçilik, sosyalizm ve katılımcı demokrasinin önemini vurgulamış ve siyasi parti kimliğini özgürlük, eşitlik, dürüst siyaset, demokrasi, barış-yanlılığı, işçi-yanlılığı, özerk yönetim, toplumsal cinsiyet eşitliği ve yeşil parti söylemleri üzerine kurmuştur (HDP programı n.d). Bir diğer ifadeyle HDP eşit vatandaşlık hakkının önemini ve her bireyin anadil, etnik köken, din, kültürel arkaplan ve cinsel yönelimine saygı duyulması gerektiğini vurgulamaktadır. Partinin siyasi parti programına göre, insani yaşam koşullarını desteklemek amacıyla HDP Kürt halkı, Alevi gruplar, kadınlar, farklı cinsel yönelime sahip bireyler ve işçiler gibi dezavantajlı grupların haklarını önemsemektedir.

HDP Türkiye’de yaşayan Kürt halkının haklarını temsil eden sol-kanat siyasi partilerin bir devamı olarak konumlandırılmaktadır. Ancak Türkiye’nin siyasal sisteminde özellikle azınlık-temelli siyasi partiler için bazı engeller mevcuttur. Örneğin ilk olarak etnik köken ve din-temelli hareketleri önlemek amacıyla 1980-83 askeri rejimi mesliste siyasi parti olarak temsil edilme hakkına sahip olmak için % 10 seçim barajı kuralını getirmiştir (Grigoriadis 2016). İslam-yanlısı siyasi partiler seçim barajını geçmeyi başarsa da Kürt-yanlısı siyasi partiler pek çok kez bu barajın altında kalmıştır. Bu nedenle Kürt-yanlısı siyasi partiler seçime genellikle bağımsız adaylarla girmeyi tercih etmiştir. 2011 parlamento seçimlerinde 36 bağımsız aday meclise girmiştir. İkinci olarak Kürt-yanlısı pek çok siyasi parti Kürdistan İşçi Partisi

(PKK, Partiya Karkeren Kurdistanê) ve terörist faaliyetlerle ilişkili olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından yasaklanmış ve kapatılmıştır.

HDP 2012 yılında kurulmuş ve Kürt-yanlısı bir parti olan Barış ve Demokrasi Partisi destekçilerinin 2014 yılında HDP’ye katılımıyla siyasetteki etkinliğini artırmıştır. İnsanların çoğu HDP’yi PKK’nın siyasi kanadı olarak tanımlamakta (Celep 2014; Grigoriadis 2016) ve bu yaklaşım Türkiye halkının desteğini alma hususunda HDP’nin önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır. Bu duruma rağmen HDP, 2015 seçimlerine bağımsız adaylardan ziyade siyasi parti olarak katılmış, kendini Türkler de dahil olmak üzere Türkiye’de yaşayan tüm etnik grupların temsilcili olarak yeniden konumlandırmış, demokratik sistem, laik değerler, insan hakları ve barış sürecinin önemini vurgulayarak merkez-sol siyasi bir profil çizmiş, otoriter olarak değerlendirdiği AKP’nin politikalarına itiraz etmiş ve 2015 seçimlerinde üçüncü muhalefet partisi olarak % 13.1 oy oranıyla meclise girmiştir (Tablo 1). Seçim barajının HDP tarafından aşılması Kürt-yanlısı hareket ve sol-kanat siyasi tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olarak algılanmış (Grigoriadis 2016), HDP’nin lideri Selahattin Demirtaş ise karizmatik bir lider olarak tanımlanmıştır. HDP bu seçimlerde yalnızca Kürt halkının oylarını değil, AKP’nin algılanan baskıcı rejimini ve hedeflediği başkanlık sistemini istemeyen ya da kendini anaakım siyasi partilerle özdeşleştirmeyen Türk aydınlarının da desteğini almıştır.

HDP’nin Haziran-2015 seçimlerinde meclise girmesi, 2002 yılından bu yana AKP’nin ilk başarısızlığı olarak görülmektedir, çünkü AKP tek-parti hükümetiyle çoğunluğu sağlayamamıştır. Bu durum koalisyon hükümeti (CHP-HDP-MHP) fikrini kuvvetlendirmiş, fakat aşırı-sağ-kanat MHP Kürt-Türk milliyetçiliği çatışması nedeniyle HDP’yle herhangi bir koalisyona girmeyi kabul etmemiştir. Bu süreçte AKP tek-parti hükümetinin istikrar ve ekonomik büyüme açısından önemini vurgularken, HDP ve PKK arasında bir ilişki olduğunu

savunmuş ve HDP’yi PKK’nın siyasi kolu olarak tanımlamıştır. Bu süreçte etnik kutuplaşma ve PKK ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti arasındaki çatışma giderek kuvvetlenmiştir. Diyarbakır (Haziran-2015), Suruç (Temmuz-2015) ve Ankara’daki (Ekim-2015) terör eylemleri Türkiye’nin siyasi atmosferini daha çok kutuplaştırmıştır. Bu olumsuz durumlar insanların tek-parti hükümetine yönelik isteğini kuvvetlendirmiş ve parlamento seçimleri Ekim-2015’te tekrarlanmıştır. HDP % 10 seçim barajını geçmesine rağmen oy oranını % 13.1’den % 10.7’ye düşürmüş, AKP ise tek-parti hükümetini kurmak için yeterli oy oranını almıştır. HDP mecliste hala muhalefet partisi olarak önemli bir role sahiptir.

3.4. MHP’nin Siyasi Parti Kimliği: MHP Destekçisi Olmak

MHP aşırı-sağ-kanat milliyetçi değerlerle ilişkilendirilmekte ve Türk ulusunun birlik ve devamlılığını sağlamayı, ulusal beraberliği kuvvetlendirmeyi ve yine Türk ulusunun temel özelliklerini korumayı amaçlamaktadır (MHP programı n.d). MHP mevcut siyasi parti programında hiçbir etnik ya da dini grubun üstünlüğünü vurgulamamaktadır, fakat parti ahlaki ve İslami değerlere bağlı ve Türk ulusu adına fedakârlıkta bulunmaktan kaçınmayan genç nesiller yetiştirme eğilimindedir. Ayrıca Türk dili ve mili ekonomiyle beraber milli eğitimin gerekliliğini vurgulamaktadır. Eşitlikçi parti söylemlerine rağmen MHP ve Ülkücüler olarak isimlendirilen gençlik kolları, aşırı-milliyetçi ve faşist olmakla suçlanmaktadır (Arslan 1999), fakat parti liderleri bu tür suçlamaları kabul etmemektedir.

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 1969 yılında Alparslan Türkeş öncülüğünde adını MHP olarak değiştirmiştir. Parti ambleminde “üç hilal” kullanılırken, Ülkücü grubu tanımlamak için ise hilal içerisinde bir kurt tercih edilmiştir. Bu sembollerle, partinin ana ideolojisinin Türk-İslam sentezi olduğu anlaşılabilir (Öznur 1999). MHP Türk ulusunun diğer uluslardan üstün özelliklere sahip olduğunu

ve Türk milliyetçiliğinin temel prensip olması gerektiğini savunmaktadır (Türkeş 1995). Türkeş Türk ulusunu ise aynı tarihsel bilinci, dini, kültürü ve toprağı paylaşan ve aynı devletin bayrağı altında yaşayan insan topluluğı olarak tanımlamaktadır (Dalmış 2003). Bu söylemler Türkiye’de yaşayan etnik ve dini azınlıkları Türk olarak değerlendirmemektedir.

Türkeş Türkiye milliyetçiliğini ise Türk milletine yönelik derin bir sevgi ve bağlılıkla bağdaştırmıştır. Bu söylemle Türkiye milletini tanımlama yaklaşımını yumuşatmış ve Türk milletine, Türk devletine ve Türk vatanına derin bir sevgi ve sadakat gösteren ve Türk ulusunun çıkarları için fedakârlık sergileyen herkesi ulusun bir parçası olarak tanımlamıştır. Türkeş ayrıca Türk ulusunun yüksek ahlaki, manevi ve hümanist özelliklerini koruması gerektiğini Ülkücülük prensibiyle vurgulamış ve ekonomik olarak gelişmiş ve ileri toplumlardan biri olması gerektiğinin altını çizmiştir.

Partinin ahlakçılık ilkesi İslami inanç, geçmiş deneyimler ve kültürü içeren ulusal ahlak normlarına göre Türk milletinin teşkilatlanması ve yönetilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca Türk ulusu yararına yapılan fedakâr davranışlar ahlaki bir gereklilik olarak sunulmuş ve ulusun varlığının ve çıkarlarının bireysel çıkarlardan daha önemli olduğu vurgulanmıştır.

Bilimsel gelişme ve ulusun geleceğı arasındaki ilişkiyi destekleme eğilimini içeren, partinin bilimsel tutum ilkesi ise millî eğitimin Türk milliyetçiliğı ve İslami ahlakı kuvvetlendirmesi ve bilimsel gelişmelerin Türk ordusunun gücünü pekiştirmek için kullanılması gerektiğinin altını çizmektedir. Partinin özgürlük ve halkçılık ilkesi Türk milliyetçiliğini korumak amacıyla özgürlükçü demokrasiyi savunmaktadır. Kırsal alanların sorunlarına eğilme, geçmiş, gelenek ve önceki deneyimleri kullanarak gelişimi destekleme ve endüstri ve teknolojiye odaklanma ise partinin diğer temel ilkeleridir.

1970 yıllarında sağ-kanat ve sol-kanat siyasi gruplar arasında yoğun bir çatışma ortamı mevcuttu ve bu çatışma 1980-83 askeri rejimiyle sonlandırılmıştır. MHP 1981 yılında kapatılmış ve bazı MHP destekçileri tutuklanmıştır. Buna rağmen Ülkücüler siyasi eylemlerini devam ettirme eğiliminde olmuş ve 1983 yılında Muhafazakâr Parti ismiyle yeni bir siyasi parti kurmuştur. İki yıl sonra ise bu partinin ismi Milliyetçi Çalışma Partisi olarak değiştirilmiştir. Askeri rejimden sonra 1987 yılında Türkeş, Milliyetçi Çalışma Partisine katılmış, partinin lideri olarak seçilmiş, fakat % 10 seçim barajından dolayı parlamentoya temsilci gönderememiştir. Seçim barajını geçmek amacıyla 1991 parlamento seçimlerinde parti Refah Partisi ve Islahatçı Demokrasi Partisi’yle ittifak kurmuş ve 20 temsilciyle parlamentoya girmiştir.

Partinin ismi 1992 yılında Ulusal Güvenlik Konseyi’nin izniyle MHP olarak değiştirilmiştir. Türkeş’in vefatı sebebiyle 1997 yılında Bahçeli MHP’nin lideri olarak seçilmiş ve 1999 seçimlerinde % 18 oy oranıyla parti en büyük başarısını elde etmiştir. Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nde bağımsız bir Kürt devleti kurmak amacıyla PKK’nın o dönem artan terör eylemlerinin ve önem kazanan Türk milliyetçiliğinin partinin bu başarısında büyük rol oynadığı bir gerçektir (Dalmış 2003). Son beş parlamento seçimlerinde MHP, mecliste yer almayı başarmış ve siyasi süreçlerdeki etkinliğini korumuştur (Tablo 1).

4. Türkiye’de Siyasi Ortam

Siyasi parti liderleri kendi partilerinin destekçi sayısını artırmayı hedeflerken, diğer siyasi partilerin destekçi sayısını ise azaltmaya çalışmaktadır (Reicher vd. 1995). Bu eğilime paralel olarak liderler kendi parti değerleriyle uyumlu sosyal bir algı yaratmakta, diğer partilerin destekçilerini ötekileştirmekte ve bu partilerin siyasi söylemlerini anti-normatif olarak tanımlamaktadır. Türkiye’de demokrasi zaman zaman batı yanlısı-gelenekselci, merkez-çevre, küresel-ulusal-yerel ve etnokültürel-sivil gibi farklı siyasi görüşler

arasındaki çatışmalara tanıklık etmiştir (Keyman 2008). 1950li yıllardan sonra sağ-kanat ve sol-kanat siyasi gruplar arası çatışma siyaseti etkisi altına almıştır. 1980li yıllarda ise laik gruplar ve İslamcı gruplar ile Türk milliyetçileri ve Kürt milliyetçileri arasındaki kutuplaşma siyasi ortamı etkilemiştir (Çarkoğlu vd. 2006; Gürsoy 2012). Tüm bu çatışmalar etkisini hala farklı seviyelerde göstermektedir.

Siyasi kutuplaşma kavramı politik sistemin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilir ve partilerin birbirlerine olan ideolojik mesafeleriyle yüksek ilişkilidir. Diğer bir ifadeyle, aşırı görüşlü partilerin varlığı ve çatışan ideolojiler gruplar arası kutuplaşma seviyesini artırarak “biz” - “onlar” söylemini kuvvetlendirmektedir. (Kiriş 2011). Yüksek seviyede kutuplaşma ise kişilerin siyasi partiyle özdeşleşme ve parti kayırmacılığı/yanlılığı hallerini ve ideoloji-temelli davranışlarını desteklemektedir (Lachat 2008), çünkü partiler arası bilişsel sınıflandırmalar ve algılanan parti-temelli farklılıklar kutuplaşmış politik sistemlerde daha belirgindir. Bu sebeple parti liderleri kutuplaşmış atmosferi artırmayı ve destekçilerini parti-temelli değerlerle motive etmeyi hedeflemektedir. Fakat bu oluşturulan kutuplaşma parti-dışı düşmanlığı artırırken koalisyon-temelli politikaları engellemektedir.

2002 seçimlerinde AKP iktidar parti olarak seçildiğinde CHP ana muhalefet partisiydi. Bu dönemde laiklik ve İslam-yanlılığı arasındaki çatışma CHP ve AKP tarafından temsil edilmiştir, çünkü destekçileri tarafından CHP, laik prensiplerin koruyucusu olarak görülmekteydi. AKP ise ulusal irade ve yeni Türkiye söylemleriyle otoritesini meşrulaştırmakta ve CHP’yi ulusal irade ve demokrasiden ziyade tek-parti rejimi, tepeden inme politikalar, statüko, askeri darbeler ve elitist mentaliteyle ilişkilendirilen eski Türkiye’nin bir parçası olarak görmekteydi (Güneş 2014). Erdoğan’a göre insanlar tek-parti döneminde dini inançlarını rahatça yerine getiremiyorlar ve elitist mentalite elitist değer ve normlarla sıradan halkı baskı altında

tutuyordu. Merkez (aydınlar) ulusal iradeyi ve sıradan halkın dini, geleneksel ve kültürel ihtiyaçlarını görmezden gelerek batılılaşma, modernleşme ve sekülerleşme-temelli ideolojiyi halka dayatıyordu. AKP’nin 2002 yılındaki siyasi başarısı sıradan halkın merkez üzerinde kurduğu bir üstünlük olarak yansıtılmıştır.

Ek olarak Erdoğan, diğer siyasi partileri de sıklıkla eleştirmektedir. MHP’nin politikalarını yararsız olarak değerlendirirken, Bahçeli yönetiminin halkın beklentilerini karşılayamadığını belirtmiştir (Güneş 2014). MHP’nin milliyetçilik yaklaşımını ırkçı olarak tanımlamış ve gerçek milliyetçiliği toplum yararına yapılan AKP politikalarıyla ilişkilendirmiştir (Satana 2012). HDP’yi ise Türkiye vatandaşlarının birliğini bozmakla suçlamış ve HDP’nin, gücünü şiddet ve terörist gruplardan aldığını savunmuştur.

Daha önce de belirtildiği üzere, 1980 yılından sonra ikinci büyük çatışma Türk milliyetçileri ve Kürt milliyetçilerini karşı karşıya getiren etnik farklılığa dayanmaktaydı. Bu kutuplaşmanın başlangıcı Osmanlı İmparatorluğu’nun son yılları ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında belirginlik kazanan Türkçülük ideolojisine kadar uzanmaktadır. Ayrıca etno-kültürel ve sivil kimlikleri içeren Türkiye’nin ulusal kimliğindeki ikilik ve devletin Türkleşme eğilimi etnik köken-temelli çatışmayı kuvvetlendirmiştir. Anadolu’nun güneydoğusunda bazı Kürt grupların özerklik isteği ve PKK’nın terör eylemleri hala devam etmektedir. Kürt milliyetçileri % 10 seçim barajından ötürü 2015 yılına ve HDP’ye kadar seçimlere parti olarak değil bağımsız adaylarla katılmayı tercih etmiştir. MHP ise çoğunlukla Türk milliyetçilerinin temsilcisi olarak algılanmış ve desteklenmiştir. Ek olarak bazı Türk milliyetçilerinin ise muhafazakâr ve İslamcı yönlerinden ötürü AKP’yi desteklediği bilinmektedir (Gürsoy 2012).

Kürt meselesi AKP ve HDP arasında süregelen, Türkiye’de gözardı edilen ve etnik özelliklerden ziyade ekonomik şartlarla

ilişkilendirilen önemli bir konu olmuştur (Satana 2012). Diğer bir ifadeyle Kürt meselesi Güneydoğu Anadolu’nun ekonomik sorunlarıyla sınırlandırılan bölgesel bir yaklaşımla değerlendirilmiş ve etnisite-temelli ulusal seviyedeki dezavantajlar görmezden gelinmiştir. Türkiye ordusu ve PKK arasındaki silahlı çatışmayı sona erdirmek ve Kürt meselesini normalleştirmek amacıyla 2009 yılında AKP, demokratik açılım olarak isimlendirdiği süreci başlatmış ve Kürt halkına bazı haklar tanınmıştır (Celep 2014). Örneğin Kürtçenin eğitim, medya ve siyasi parti konuşmalarında kullanılmasına ilişkin yasaklar kaldırılmıştır. Ayrıca azınlık partilerinin finansal yönden desteklenmesi amacıyla bazı düzenlemeler yapılmıştır. Fakat HDP ve Kürt-yanlısı siyasi partiler barış sürecinin ve demokratik açılımın yetersizliğini ve yüksek olan seçim barajını eleştirmiş ve Kürt halkının sosyo-ekonomik ve etnisite-temelli dezavantajını vurgulamıştır (Celep 2014). Kürt meselesinin yanısıra HDP, AKP’nin demokrasi, insan hakları, cinsiyet eşitliği, çevre ve kaynak dağıtım konularındaki politikalarını da eleştirmektedir (Celep 2014).

Siyasi partiler arası ilişkileri anlamak için Okuyan’ın çalışması (2012) önemli bilgiler sağlayabilir. Okuyan (2012) 2011 parlamento seçimleri öncesi AKP, CHP ve MHP liderlerinin yaptığı miting konuşmalarını kullanarak, liderlerin kendi siyasi partilerinin değer ve hedefleri doğrultusunda Türkiye’nin ulusal kimliğini nasıl inşa ettiklerini incelemiştir. Araştırma üç siyasi parti liderinin de ulusal kimlik inşasına toprak birliği ve bütünlüğü, bayrak ve Türkçe dili söylemlerini kullandığını göstermiştir. Fakat bazı söylemsel farklar da bulgulanmıştır. Kendi siyasi parti destekçilerini bir arada tutumak için Erdoğan ortak din (Sünni-İslam), Bahçeli ortak kültür-tarih bilinci, Kılıçdaroğlu ise vatandaşlık bağları söylemini vurgulamıştır.

2002 yılından bu yana Türkiye’nin iktidar partisi olan AKP devlet, bayrak, toprak ve ulusal birlik ve devamlılığa ilişkin söylemlerin yanısıra Sünni-İslam-temelli dini söylemlerle ülkedeki diğer etnik

grupları ve siyasi görüşleri etkilemeyi hedeflemiştir (Okuyan 2012). Erdoğan AKP’yi tüm Türkiye ulusunun partisi olarak konumlandırmakta ve “biz ve diğerleri” söylemini sıklıkla kullanmaktadır. “Biz” kavramı hükümeti ve halkı temsil ederken, “diğerleri” illegal, terörist ve demokrasi karşıtı grupları ifade etmektedir (Radikal.a 2012). Radikal gazetesinde köşeyazarı olan Öğünç (Radikal.b 2012), Erdoğan’ın AKP’yi ve politikalarını eleştiren herkesi halk düşmanı, terörist, elitist, şarlatan ya da darbeci olarak etiketlediğini belirtmiştir.

MHP lideri Bahçeli o dönemde AKP’nin eylemlerini çoğunlukla eleştirmiş, siyasilerin kendi çıkarlarından ziyade ulusun çıkarları doğrultusunda davranması gerektiğini vurgulamış ve AKP’nin toplumu önemsemeyerek kendi etkinliğini artırmayı hedeflediğini savunmuştur (Okuyan 2012). CHP lideri Kılıçdaroğlu’nun konuşmalarında ise vatandaşlık bağları kavramı önemsenmiş ve din baskın birleştirici bir faktörden ziyade kültürel bir bileşen olarak sunulmuştur. Kılıçdaroğlu Erdoğan’ın eylemlerinin halkı kutuplaştırdığını belirtirken AKP’yi demokrasi, adalet, özgürlük ve barış gibi olgulara yönelik bir tehdit olarak görmüş (Okuyan 2012) ve bu durumun toplumdaki gruplar arası çatışmayı ve Türkiye’nin diğer ülkeler tarafından algılanan muhafazakâr ve demokrasi-karşıtı imajını kuvvetlendirdiğini belirtmiştir. Ayrıca AKP’nin ulus çıkarlarına göre değil, kendi çıkarlarına göre hareket ettiğini savunmuştur.

Özetle, Osmanlı İmparatorluğu’nun son yılları ve Cumhuriyet’in ilk yıllarından günümüze kadar farklı gruplar arası çatışmalar ve kutuplaşmalar Türkiye’nin sosyo-politik gündemini meşgul etmiştir. İktidar partileri kendi siyasi kimlikleriyle uyumlu olarak toplumun temel ideolojisini belirlemiştir. Bu nedenle seçilen iktidar grup toplumdaki avantajlı ve dezavantajlı grupları belirlemektedir. Makalenin bir sonraki bölümünde ise siyasi partiler arası kutuplaşmanın yönünü açıklamak amacıyla Kasım-2015 parlamento seçimlerinin

ardından Türkiye’de yaşanan önemli sosyo-politik gelişmelere değinilmiştir.

4.1. Kasım-2015 Parlamento Seçimleri Sonrası

Kasım-2015 parlamento seçiminde iki sağ-kanat (AKP - % 49.5 ve MHP - % 11.9) ve iki sol-kanat (CHP - % 25.3 ve HDP - % 10.7) siyasi parti % 10 seçim barajını geçerek mecliste temsil hakkı kazanmıştır (Tablo 1). Seçimden sonra gerçekleşen askeri darbe girişimi ve olağanüstü hal gibi önemli gelişmeler Türkiye Cumhuriyeti’nin gündemini yoğun bir şekilde meşgul etmiştir.

Erdoğan ve AKP hükümetini devirmek amacıyla Türkiye ordusu içerisinde bulunan bir grup asker Ankara ve İstanbul gibi Türkiye’nin önemli şehirlerinde farklı operasyonlar gerçekleştirerek 15 Temmuz 2016 tarihinde askeri darbe girişiminde bulunmuştur (Aljazeera 2016; The Guardian 2016). Yurtta Sulh Konseyi olarak kendini isimlendiren darbeciler, AKP hükümetine karşı laiklik, demokrasi ve insan hakları gibi kavramları ve Türkiye’nin uluslararası arenada zedelenen güvenilirliğini korumak amacıyla ordunun iktidarı ele geçirdiğini belirtmiştir. Askerler Ankara ve İstanbul’un önemli noktalarına konumlanmış ve meclis Türkiye savaş jetleri tarafından bombalanmıştır. Darbeyi önlemek için binlerce Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı sokaklara dökülmüş ve 200’den fazla vatandaş hayatını kaybetmiştir. Erdoğan ve AKP hükümeti Fethullah Gülen’i darbe girişiminden sorumlu kişi olarak göstermiş, ancak Gülen darbeye yönelik belirtilen bu ilişkiyi reddetmiştir.

AKP hükümeti 20 Temmuz 2016 tarihinde 3 aylık süreyle olağanüstü hal ilan etmiş ve olağanüstü hal 7 kere uzatılmıştır (Hürriyet 2018). AKP hükümetinin olağanüstü hal kararları MHP tarafından desteklenirken CHP ve HDP bu kararları demokrasi ve insan haklarına yönelik bir tehdit ve AKP’nin diktatör rejimini kuvvetlendiren bir araç olarak tanımlamıştır. (Cumhuriyet 2016; DW 2017; Milliyet.a 2017).

Olağanüstü hal döneminde AKP hükümeti Kanun Hükmünde Kararnamelerle akademisyen, gazateci, kanaat önderi ve asker gibi binlerce kişiyi Gülen ve darbeci yapıyla ilişkili olduğu gerekçesiyle görevden almıştır (Memurlar.Net 2017). Sol-kanat muhalif partiler bu kararları gayrimeşru olarak değerlendirirken kanun hükmünde kararnamelerin toplumdaki muhalif görüşleri bastırmak için kullanıldığını savunmuştur. Selahattin Demirtaş ve partinin eş başkanı Figen Yüksekdağ dâhil olmak üzere HDPlı 13 milletvekili ve 90 belediye başkanı PKK'yla ilişkili oldukları gerekçesiyle tutuklanmıştır (Diken 2017). CHP lideri bu soruşturmaları ve seçilmiş HDP temsilcilerinin tutuklanmasını ulus iradesini görmezden gelme ve AKP'nin kendi çıkarlarını koruma hamlesi olarak değerlendirmiştir (Vatan 2016). Bu gelişmeler siyasi partiler arası kutuplaşmayı artırmıştır. Ek olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, oylarını AKP hükümeti tarafından önerilen anayasa değişikliği referandumu için 16 Nisan 2017 tarihinde kullanmış ve parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçilmiştir. Başkanlık sistemi MHP lideri tarafından desteklenirken (Milliyet.b 2017) CHP ve HDP liderleri başkanlık sisteminin tek-adam rejimi için gerekli koşulları sağladığını ve demokrasiye ve Türkiye'nin geleceğine yönelik bir tehdit oluşturduğunu vurgulamıştır (Birgün 2017; Demirtaş 2017). AKP ve MHP arasındaki bu işbirliği etkinliğini korumuş ve Haziran-2018 seçimlerinde bu siyasi partilere galibiyet getirmiştir.

Son dönem siyasi partiler arası gelişmeler ve siyasi parti liderlerinin ve destekçilerinin tutumları incelendiğinde, AKP ve MHP arasında yakın ve birbirini destekleyen ilişkiler dikkat çekerken, CHP ve HDP destekçilerinin birbirlerine ideolojik anlamda görece yakınlaştığı bulgulanmıştır (Özdemir 2018). CHP, HDP ve MHP destekçilerinin kendi siyasi parti kimliklerini meclisteki diğer partilerin kimlikleriyle karşılaştırdıkları çalışmada, CHP destekçileri kendilerine ideolojik anlamda en uzak siyasi partiyi AKP olarak ifade ederken,

MHP destekçileri için bu sorunun yanıtı HDP olmuştur. HDP destekçileri ise kendilerine ideolojik anlamda en uzak siyasi partileri AKP ve MHP olarak belirtmiştir (Özdemir 2018). Mart-2019 yerel seçimleri sürecinde partiler arası ilişkiler bu bulguları destekler niteliktedir. Bulgular ayrıca partilerin siyasi yelpazede sağ kanat ve sol kanat kavramlarıyla konumlandıkları noktalarla ve laik gruplar ve İslamcı gruplar ile Türk milliyetçileri ve Kürt milliyetçileri arasındaki etno-kültürel çatışmalarla örtüşmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Türkiye’de ulusal kimlik inşası ve alt-sosyal kimlikler olarak değerlendirilen siyasi parti kimliklerinin bu ulusal kimliklenme süreci üzerindeki etkisi odaklanılması gereken konulardan biridir. Dönemin ihtiyaçları doğrultusunda, insanları birarada tutmak amacıyla kullanılan Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi farklı yaklaşımlar ve özellikle Cumhuriyet döneminde siyasi parti liderlerinin kendi parti değerleriyle paralel olarak oluşturdukları ulus-temelli söylemler Türkiye’de ulusal kimlikleşme sürecinin hem etno-kültürel (Alman tipi) hem sivil (Fransız tipi) kimlik özellikleri içermesine sebep olmuştur. Etno-kültürel ve sivil ulusal kimlik özelliklerinin aynı anda ilerlemesi, ulusal kimlikleşme sürecinde bir ikilik yaratmakta ve günümüz Türkiye’inde bu ikilik özellikle sosyo-politik ve kültürel alanlarda olumsuz çıktılara neden olmaktadır. Türk ve Türkiyeli kavramları arasındaki tartışma ve farklı etnik kökene ya da dini inanca sahip Türkiye’de yaşayan azınlık grupların topluma uyum sağlayamaması etno-kültürel kimlikleşme sürecinin baskınlığından ya da sivil kimlikleşme sürecinin tam anlamıyla etnik özelliklerden arınmamış olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Mecliste temsil edilen diğer siyasi partilerle kıyaslandığında alanyazın bulguları, HDP destekçilerinin Türkiye Cumhuriyeti ulusal kimliğiyle düşük seviyede özdeşleşme gösterdiğini ve Türkiye

Cumhuriyeti vatandaşlarını düşük seviyelerde iç-grup olarak algıladığını desteklemektedir (Özdemir 2018). Bu düşük seviyede özdeşleşme hali HDP’nin azınlık grup-yanlısı siyasi parti değerleri ve Türkiye’nin ulusal kimliğindeki mevcut etno-kültürel özelliklerle açıklanabilir. Aynı çalışma, Türkiye Cumhuriyeti ulusal kimliğiyle en yüksek seviyede özdeşleşme halinin ise, siyasi parti kimliği etnik, sağ-kanat ve muhafazakâr değerlerle şekillenen MHP’nin destekçileri tarafından sergilendiğini bulgulamaktadır (Özdemir 2018).

Türkiye Cumhuriyeti ulusal kimikleşme sürecinde etkili olan etno-kültürel ve sivil ulusal kimlik özellikleri ve bu sürecin neden olduğu ikilik, tüm siyasi parti kimliklerinde farklı seviyelerde hissedilmektedir. Sağ-kanat siyasi parti kimliklerinde etno-kültürel kimikleşme daha baskınken, sol-kanat siyasi parti kimliklerinde sivil kimikleşme daha kuvvetlidir. Siyasi partilerin ulusal kimlik algısı ve ulusun geneli ya da diğer siyasi partilerle kurduğu ilişkiler ise siyasi parti kimliğinin temellendiği kimikleşme özelliklerine bağlı olarak farklılık göstermektedir.

Çok sayıda farklı etnik ve dini grubu sınırları içerisinde barındıran Türkiye gibi toplumlar, vatandaşları birarada tutmak istiyorlarsa etno-kültürel özelliklerden ziyade sivil ulusal kimlik özelliklerine önem vermeli ve ulusal kimlik inşasını bu yönde gerçekleştirmelidir. Bir diğer ifadeyle, Fransız tipi (sivil) milliyetçilik ve ulusal kimlik inşası bir ulusa ait olma halini kişilerin demografik özellikleriyle değil, o ulusa yönelik hissedilen duygu durumu, arzu ve bilişsel yakınlıkla açıkladığından dolayı farklı etnik ya da dini gruplar içeren toplumlar için daha uygundur. Ancak şu da unutulmamalıdır ki hangi kimikleşme sürecinin (etno-kültürel ya da sivil) toplum için daha elverişli olduğu zamanın koşullarına ve ihtiyaçlarına göre değişiklik gösterebilmektedir.

Ulusların kimlikleşme sürecine ve dahası siyasi parti liderlerinin ulusal kimlik inşasındaki rolü dikkate alınarak siyasi parti kimliklerine odaklanan çalışmaların sayısı alanyazında oldukça azdır. Ancak, ulusal kimlikleşme sürecini anlamlandırmak hem o ulus üyelerinin diğer üyeler, toplumdaki alt-gruplar ve devlet otoriteleriyle olan ilişkilerini ya da özdeşleşme hallerini rasyonelleştirmekte hem de ulusların diğer uluslarla olan ilişkilerini yordayan bir öngörü sağlamaktadır. Bu sebeple ulusal kimlik çalışmalarına ihtiyaç vardır. Ulusal kimlik kavramı sosyal bilimlerin (örn., sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi, vb.) temel araştırma konularından biri olsa da, sosyo-politik bariyerler, ideolojik çatışmalar ve sürekli değişen partiler arası ilişkiler ve söylemler bu tür konuların çalışılmasını zorlaştırmaktadır. Mevcut makale Türkiye Cumhuriyeti ulusal kimlikleşme süreci, alt-sosyal kimlikler olarak değerlendirilen siyasi parti kimlikleri, siyasi parti liderlerinin ulusal kimlikleşme sürecine etkisi, siyasi partiler arası ilişkiler ve güncel sosyo-politik gelişmelerle ilgilenen ve sosyal bilimlerin farklı alanlarında çalışan biliminsanları için önemli bir kaynaktır. Alanyazında bu konuya ilişkin az sayıda kaynak olması ise bu önemi artırmaktadır.

Kaynaklar

Akçura, Yusuf (1991). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Akdoğan, Yalçın (2004). *AK Parti ve Muhafazakar Demokrasi*. İstanbul: ALFA.

AKP, Siyasi Parti Programı (n.d.).

<https://www.akparti.org.tr/english/akparti/parti-programme#bolum>
(Erişim Tarihi: 02.01.2019)

Aljazeera. Turkey's Failed Coup Attempt: All You Need to Know.

<http://www.aljazeera.com/news/2016/12/turkey-failed-coup-attempt-161217032345594.html> (Erişim Tarihi: 30.12.2016)

Altınay, Ayşe Gül (2004). *The Myth of the Military-Nation: Militarism, Gender and Education in Turkey*. New York: Palgrave Macmillan Press.

Arslan, Emre (1999). *The Role and Influence of the Nationalist Action Party in Turkish Political Life*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi.

Billiet, Jaak vd. (2003). “National Identity and Attitude toward Foreigners in a Multinational State: A Replication”. *Political Psychology*, C. 24, S. 2, s. 241-257.

Birgün. Kılıçdaroğlu: “Referendum is on Whether We Want Democracy or a One-Man Regime”.
<http://www.birgun.net/haber-detay/kilicdaroglu-referendum-is-on-whether-we-want-democracy-or-a-one-man-regime-148597.html>
(Erişim Tarihi: 25.02.2017).

Celep, Ödül (2014). “Can the Kurdish Left Contribute to Turkey’s Democratization?”. *Insight Turkey*, C. 16, S. 3, s. 165-180.

CHP, Siyasi Parti Programı (n.d.).
<https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-program-2015-01-12.pdf>
(Erişim Tarihi: 02.01.2019)

Cingöz Ulu, Banu (2008). *Structure of Turkish National Identity and Attitudes towards Ethno-Cultural Groups in Turkey*. Doktora Tezi. York: York Üniversitesi.

Cumhuriyet. OHAL Tezkeresi TBMM’de Kabul Edildi.
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/571673/OHAL_tezkeresi_TBMM_de_kabul_edildi.html (Erişim Tarihi: 21.07.2016)

Çarkoğlu, Ali ve Melvin Hinich (2006). “A Spatial Analysis of Turkish Party Preferences”. *Electoral Studies*, C. 25, s. 369-392.

Dalmış, İbrahim (2003). *Socio-Political Identity and Intergroup Perception: The Case of Ülkücü Group in Turkey*. Doktora Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Demirtaş, Selahattin. Gözaltılar Hayır için Daha Güçlü Çalışmanın ve Sandıklara Sahip Çıkmanın Gereğesidir.

<http://www.hdp.org.tr/tr/basin/basin-aciklamalari/gozaltilar-hayir-icin-daha-guclu-calismanin-ve-sandiklara-sahip-cikmanin-gerekcesidir/10249> (Erişim Tarihi: 07.04.2017)

Diken. HRW: Referandum Öncesinde HDPlilerin Tutuklanması İki Kat Kaygı Verici.

<http://www.diken.com.tr/hrw-referandum-oncesinde-hdplilerin-tutuklanmasi-iki-kat-kaygi-verici/> (Erişim Tarihi: 20.03.2017)

DW. Türkiye’de OHAL Üç Ay Daha Uzatıldı.

<http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-ohal-%C3%BC%C3%A7-ay-daha-uzat%C4%B1d%C4%B1/a-36994691> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Ergül, Feride Aslı (2009). *The Formation of Turkish National Identity: The Role of the Greek “Other”*. Doktora Tezi. Ankara. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Gellner, Ernest (2006). *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell Publishing.

Grigoriadis, Ioannis (2016). “The Peoples’ Democratic Party (HDP) and the 2015 Elections”. *Turkish Studies*, C. 17, S. 1, s. 39-46.

Guibernau, Monserrat (2007). *The Identity of Nations*. Cambridge: Polity Press.

Güneş, Aysun (2014). *Democracy in the Discourse of Justice and Development Party*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Gürsoy, Yaprak (2012). *Turkish Public Attitudes toward the Military and Ergenekon: Consequences for the Consideration of Democracy*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Hale, William ve Ergun Özbudun (2010). *Türkiye'de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm: AKP Olayı*. İstanbul: Doğan Kitap.

HDP, Siyasi Parti Programı (n.d.).

<https://www.hdp.org.tr/en/who-we-are/peoples-democratic-party/8760>
(Erişim Tarihi: 02.01.2019)

Hürriyet. OHAL Yedinci Kez Uzatıldı.

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/ohal-yedinci-kez-uzatildi-40809509> (Erişim Tarihi: 18.04.2018)

Kadıoğlu, Ayşe (1996). “The Paradox of Turkish Nationalism and the Construction of Official Identity”. *Middle Eastern Studies*, C. 32, S. 2, s. 177-193.

Karakaş Kökce, Halime (2010). *Two Transformative Actors of Turkish Politics: Justice and Development Party and Kurds*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Keyman, Fuat (2008). “Türkiye'nin İyi ve Adaletli Yönetimi ve Sosyal Demokrasi”. *Toplum ve Demokrasi*, C. 2, S. 2, s. 1-14.

Kiriş, Hakan Mehmet (2011). “Polarization in the Party System and the Case of the Turkish Party System”. *TODAIE's Review of Public Administration*, C. 5, S. 4, s. 45-90.

Lachat, Romain (2008). “The Impact of Party Polarization on Ideological Voting”. *Electoral Studies*, C. 27, S. 4, s. 687-698.

Memurlar.Net. Tüm KHK'lar Bazında; Kurum Kurum, İhraç ve İade Sayıları.

<http://www.memurlar.net/haber/657269/tum-khk-lar-bazinda-kurum-kurum-ihrac-ve-iade-sayilari.html> (Erişim Tarihi: 30.03.2017)

MHP, Siyasi Parti Programı (n.d.).

https://www.mhp.org.tr/mhp_dil.php?dil=en (Erişim Tarihi: 02.01.2019)

Milliyet.a. CHP Sözcüsü Böke’den Ohal’in Uzatılmasına Tepki. <http://www.milliyet.com.tr/chp-sozcusu-boke-den-ohal-in-uzatilmasina-ankara-yerelhaber-1756806/> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Milliyet.b. Bahçeli Açıkladı! İşte MHP’nin Referandum Sloganı. <http://www.milliyet.com.tr/sistem-gecmezse-turkiye-karma-siyaset-2393808/> (Erişim Tarihi: 10.02.2017)

Okuyan, Mukadder (2012). *Strategic Constructions of National Identity by Political Leaders in Turkey*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Oran, Baskın (1993). *Atatürk Milliyetçiliği: Resmi İdeoloji Dışı bir İnceleme*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Özdemir, Fatih (2013). *The Predictors of Attitudes toward Military: Turkish Identity, Uninational Ideology, Ambivalent Sexism, Conservatism and Religious Orientation*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Özdemir, Fatih (2018). *The Fusion of Individual and Group Levels: The Case of Political Party Supporters within Extreme Pro-Group Action Process*. Doktora Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Öznur, Hakkı (1999). *Ülkücü Hareket*. Ankara: Alternatif Yayınları.

Pehrson, Samuel vd. (2009). “National Identification and Anti-Immigrant Prejudice: Individual and Contextual Effects of National Definitions”. *Social Psychology Quarterly*, C. 72, S. 1, s. 24-38.

Radikal.a. Türkiye Uçuyor, ya Kemerleri Bağlayın ya Kaybolun! <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleI>

[D=1089759&Yazar=ALI-TOPUZ&CategoryID=98](http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1089759&Yazar=ALI-TOPUZ&CategoryID=98) (Erişim Tarihi: 01.06.2012)

Radikal.b. Biz de Halkız.

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1089741&Yazar=PINAR-OGUNC&CategoryID=97> (Erişim Tarihi: 01.06.2012)

Reicher, Stephen (2004). “The Context of Social Identity: Domination, Resistance, and Change”. *Political Psychology*, C. 25, s. 921-945.

Reicher, Stephen ve Nick Hopkins (1995). “Self-Category Constructions in Political Rhetoric: An Analysis of Thatcher’s and Kinnock’s Speeches Concerning the British Miners’ Strike (1984-85)”. *European Journal of Social Psychology*, C. 26, s. 353-371.

Reicher, Stephen ve Nick Hopkins (2001). *Self and Nation*. London: Sage.

Saideman, Stephen (2002). “Conclusion: Thinking Theoretically about Identity and Foreign Policy”. Ed: Shibley Telhami ve Michael Barnett, *Identity and Foreign Policy in the Middle East*. Ithaca: Cornell University Press.

Saklı, Ali Rıza (2011). “Türkiye Cumhuriyeti Ulus-Devleti ve Milliyetçilik Anlayışının Uygunluğu Sorunu”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 1, s. 1-22.

Satana, Nil (2012). “The Kurdish Issue in June 2011 Elections: Continuity or Change in Turkey’s Democratization?”. *Turkish Studies*, C. 13, S. 2, s. 169-189.

Smith, Anthony (1991). *National Identity*. Reno: University Nevada Press.

The Guardian. Military Coup Attempted in Turkey against Erdoğan Government.

<https://www.theguardian.com/world/2016/jul/15/turkey-coup-attempt-military-ankara-istanbul> (Erişim Tarihi: 16.07.2016)

Türkeş, Alparslan (1995). *Dokuz Işık*. İstanbul: Kamer Yayınları.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982).

https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2016.pdf (Erişim Tarihi: 05.06.2018)

Vatan. Seçimle Gelen Seçimle Gitmeli.

<http://www.gazetevatan.com/-secimle-gelen-secimle-gitmeli--1003457-gundem/> (Erişim Tarihi: 05.11.2016)

Yeğen, Mesut (2007). “Turkish Nationalism and the Kurdish Question”. *Ethnic and Racial Studies*, C. 30, S. 1, s. 119-151.

Yeni Şafak. Speech of Recep Tayyip Erdoğan for Presidential Election.

<http://www.yenisafak.com.tr/video-galeri/basbakanin-cumhurbaskanligi-adayligi-konusmasi-tamami/18362> (Erişim Tarihi: 01.07.2014)

Yıldız, Ahmet (2003). “Politico-Religious Discourse of Political Islam in Turkey: The Parties of National Outlook”. *The Muslim World*, C. 93, S. 2, s. 187-209.

Yüksek Seçim Kurulu. Seçim Sonuçları.

http://www.ysk.gov.tr/ysk/faces/Secimler?_afLoop=456349261310438&_afWindowMode=0&_afWindowId=lle1x7kty_1#%40%3F_afWindowId%3Dlle1x7kty_1%26_afLoop%3D456349261310438%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dlle1x7kty_31 (Erişim Tarihi: 2017)

Yüksek Seçim Kurulu. T.C. Yüksek Seçim Kurulu Karar No: 953.

<http://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/77781/2018-953.pdf> (Erişim Tarihi: 2018)

EXTENDED ABSTRACT

Social sciences focus on group-based identity formation processes to understand how individuals perceive the social world, how they conceptualize their own position in the social context, and how they regulate interpersonal and intergroup relations based on this perceptual positioning. The state of cognitive and emotional commitment depending on social group membership, and the knowledge derives from this commitment shape individual's self-concepts and help person to answer the questions of "who am I or who we are". However, the important point is although social identities are perceived as relatively stable and constant, they are quite open to manipulation. The purpose of the article is to focus on national identity formation process in Turkey from the last years of the Ottoman Empire to the present day, and to underline how intellectuals or political party leaders shape the national identity.

National identity is considered as a broad and complex form of social identity (Cingöz Ulu 2008). There are different approaches toward nationalism as German/Italian type and British/French type which determine the structure of nation and the content of national identity (Kadioğlu 1996). German/Italian type nationalism emphasizes the homogeneity of people, highlights the importance of organic nation, and supports ethno-cultural national identities depending on racial, ethnic, and religious characteristics. On the other hand, British/French type nationalism explains the concept of belonging to a nation with desire, willingness, and emotions. In other words, one's attachment to the nation, the desire to live together, the collective solidarity effort, the willingness to protect national interests, and the feeling of being at home are sufficient to be a member of the nation. This approach supports civil national identities.

National identity is a dynamically constructed concept depending on the needs of the time (Reicher et al. 2001). The content of national identity changes according to the type of nation-state and unification strategy which is used to keep people together. Although the citizenship is defined using civil concepts in official statements, both ethno-cultural and civil features in nationalism of Turkey are still noticeable. Citizenship, religion or ethnic origin-based discourses (e.g. Ottomanism, Islamism, Turkism) were used to unify people during the last years of the Ottoman Empire. In the Republican period, political party leaders defined the national identity in line with the values of their own political parties, and influenced the national identity formation process. These developments led to the inclusion of both German/Italian type (ethno-cultural national identity) and British/French type (civil

national identity) identity features into the Republic of Turkey's current national identity.

Political party leaders tend to create distinct group identities depending on the values and aims of their parties. Leaders position themselves and their political parties as representatives of the nation, and associate their political party identity with national identity. It can be said that political parties define the content of national identity from their own point of view. That is why this article focuses on political party identities of Justice and Development Party, Nationalist Movement Party, Peoples' Democratic Party, and Republican People's Party which were represented in the parliament of Turkey via November-2015 parliamentary elections. Besides, the article tends to clarify the current political environment, and inter-political party relations.

The duality in national identity of the Republic of Turkey (including both ethno-cultural and civil national identity features) causes serious problems in socio-political and cultural contexts. The debate on "Turkish" and "citizen of the Republic of Turkey" concepts, and the integration problems of ethnic or religious minority groups into the society in Turkey may be caused by this duality in national identity. Multigroup societies which include numerous different ethnic or religious minorities should give importance to civil national identity features (rather than ethno-cultural national identity features) in order to keep people together. In other words, British/French type (civil) nationalism and national identity construction are more appropriate for societies with different ethnic and religious groups. However, it should be kept in mind that the suitability of national identity type (ethno-cultural or civil) may change depending on the conditions and needs of the time.